

AXLOQ VA GENDER TUSHUNCHALARINING FALSAFIY TA'RIF VA TASNIFLARI

Komilov Abror Quvondiqovich, Urganch davlat universiteti
Ijtimoiy-iqtisodiy fanlar fakulteti "Falsafa" kafedrasida tadqiqotchisi

PHILOSOPHICAL DEFINITIONS AND CLASSIFICATIONS OF MORALITY AND GENDER CONCEPTS

Kamilov Abror Kuvondikovich, Researcher, Department of
Philosophy, Faculty of Social and Economic Sciences, Urgench
State University

ФИЛОСОФСКИЕ ОПРЕДЕЛЕНИЯ И КЛАССИФИКАЦИИ МОРАЛЬНЫХ И ГЕНДЕРНЫХ ПОНЯТИЙ

Комилов Аброр Кувондилович, исследователь кафедры
«Философия» факультета социально-экономических наук
Ургенчского государственного университета

Annotatsiya: Mazkur maqolada, ayollar, gender kamsitishlariga barham berish va oiladagi zo'rovonlikka qarshi kurash masalalari hamda axloq va gender falsafiy tushunchalarining o'zaro bog'liqligi jamiyatdagi ma'naviy va ijtimoiy munosabatlarning aniqlanishiga yordam berishi falsafiy jihatdan tahlil etiladi.

Kalit so'zlar: Axloq, inson munosabatlari, erkaklar, tenglik, feminist, erkaklar va ayollar, teng va farq, gender muammosi va gender tengligi, biologik va fiziologik farqlar.

Abstract: This article provides a philosophical analysis of the issues of eliminating women, gender discrimination and combating domestic violence, as well as the relationship between the philosophical concepts of morality and gender, which helps to determine spiritual and social relations in society.

Keywords: moral human relations, men, equality, feminist, men and women, equal and different, gender issue and gender equality, biological and physiological differences.

Аннотация: В данной статье философски анализируются вопросы женщин, гендерной дискриминации и борьбы с домашним насилием, а также взаимосвязь философских понятий морали и пола, что помогает определить духовные и социальные отношения в обществе.

Ключевые слова: моральные человеческие отношения, мужчины, равенство, феминистка, мужчины и женщины, равный и разный, гендерный вопрос и гендерное равенство, биологические и физиологические различия.

<https://orcid.org/my-orcid?orcid=0009-0003-0724-1106>

e-mail:
abrorshixkomilov@gmail.com

KIRISH. Axloq – falsafada insonning shaxsiy va jamiyat hayotidagi munosabatlarini tartibga soluvchi qoida va qadriyatlar tizimi sifatida izohlanadi. Axloq jamiyatning ma'naviy tizimida asosiy o'rin tutib, uning vazifasi insonlar o'rtasidagi munosabatlarni adolatli va tartibli tashkil qilishdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA. Axloq va gender tushunchalarini falsafiy jihatdan Zikriyeva M.F. “Историография проблемы женщины”, Тианен Т.В. “Теория и практика феминистского движения в Швеции во второй половине XX века”, Korolyova T.V. “Женское движение во Франции”, Solomatina O.A. “Женщины-легенды. Сильный слабый пол”, Текуева М.А. “Гендер как социокультурный конструкт адыгского общества”, Kolodina A.A. “Феминизм и гендер: интерпретация современной социальной реальности” nomli asarlarida ochib berilganligini uchratdik, hamda biz ushbu kichik tadqiqot ishimizda qiyosiy-tarixiy, germenevtik, struktural tahlil metodlaridan foydalandik.

MUHOKAMA VA NATIJALAR. Axloq inson xatti-harakatini tartibga soluvchi normativ tizim bo'lib, bu qoidalar jamiyat tomonidan qabul qilingan va ijtimoiy munosabatlarda amal qiladi. Axloq insonning shaxsiy va jamiyat manfaatiga muvofiq bo'lgan xatti-harakatini tushuntirish uchun falsafiy nazariyalarni ishlab chiqadi. Axloq jamiyatning ijtimoiy muhitga moslashish jarayonida shakllangan qoidalar va qadriyatlarining natijasidir.

Gender – insonning jamiyatdagi ijtimoiy rollari va axloqiy vazifalarini aniqlovchi tushuncha bo'lib, uning asosida jinsiy farqlar va jamiyat madaniyati shakllanadi. Gender tushunchasi faqat biologik jinsga emas, balki jamiyat tomonidan shakllantirilgan ijtimoiy rollarga ham asoslanadi. Gender insonning fiziologik xususiyatlariga asoslangan holda jinsiy farqlarni tavsiflaydi. Gender jamiyat va madaniyat tomonidan shakllantirilgan ijtimoiy rollar tizimi bo'lib, ayol va erkaklarning vazifalarini belgilaydi. Gender inson faoliyatini madaniyat ta'sirida shakllantiruvchi tushunchalar to'plami hisoblanadi.

Axloq va gender tushunchalari jamiyatning ijtimoiy tuzilishida bir-birini to'ldiruvchi asosiy elementlardir. Axloq jamiyatdagi umumiy

normalarni belgilasa, gender bu normalarni jinslar o'rtasidagi taqsimlash jarayonida asos bo'lib xizmat qiladi. Jamiyatda gender rollari axloqiy qoidalar bilan tartibga solinadi. Masalan, ayollar uchun nafosat va mehribonlik, erkaklar uchun jasorat va mas'uliyat kabi fazilatlar muhim deb qaraladi. Axloq gender tengligini ta'minlash uchun ijtimoiy mexanizmlarni ishlab chiqishda muhim o'rin tutadi. Axloqning turli madaniyatlardagi interpretatsiyasi gender rollariga ham ta'sir qiladi.

Axloq va gender falsafiy tushunchalarining o'zaro bog'liqligi jamiyatdagi ma'naviy va ijtimoiy munosabatlarning aniqlanishiga yordam beradi. Axloq inson munosabatlarini tartibga solishda asosiy vosita bo'lib xizmat qilsa, gender ushbu munosabatlarni jinslar o'rtasida tenglik va hurmat asosida tashkil qiladi. Ular birgalikda jamiyatdagi adolatli tizimni shakllantirishga hissa qo'shadi. Bugungi dunyoda ayollar va erkaklarning jamiyatdagi o'rni eng muhim va munozarali mavzulardan biri hisoblanadi. Ikkinchi jahon urushi va urushdan keyingi davrda ayollarning ommaviy ishlab chiqarishga jalb etilishi munosabati bilan sodir bo'lgan ijtimoiy o'zgarishlar ularning jamiyat va ijtimoiy ishlab chiqarishdagi o'rni haqidagi an'anaviy nazariy sxemani qayta ko'rib chiqishga olib keldi.

Umuman olganda, ilmiy tadqiqotlarning rivojlanishi natijasida biologik nuqtayi nazardan qaraganda, erkaklar va ayollar o'rtasida farqlardan ko'ra ko'proq o'xshashliklar mavjudligi aniq. Tadqiqotchilar hatto erkaklar va ayollar o'rtasidagi yagona aniq va sezilarli farq ularning ko'payishdagi roli ekanligiga ishonishadi. Endi ma'lum bo'ldiki, erkaklarning bo'yi balandroq, og'irroq, mushaklari jismonan kuchliroq bo'lishi kabi “odatiy” gender farqlari juda o'zgaruvchan va ilgari o'ylanganidan kamroq jinsga bog'liq.

Oziqlanish va turmush tarzi tananing shakllanishiga, shuningdek, jismoniy kuchga sezilarli ta'sir qiladi. Biologik farqlardan qat'i nazar, odamlarning ijtimoiy rollari, faoliyat shakllari va hissiy xususiyatlarda farqlar mavjud. Antropologlar, etnograflar va tarixchilar “erkak uchun tipik” va “ayol uchun tipik” tushunchalari nisbiy ekanligini uzoq vaqtdan beri isbotlagan. Shunday qilib, bir jamiyatda erkak kasbi, xulqi, fe'l-atvori, xislati, deb

hisoblangan narsa boshqa jamiyatda ayol kasbi hisoblanadi[1].

Ayollar va erkaklarning ijtimoiy xususiyatlarining ajoyib xilma-xilligi va ularning biologik xususiyatlarining butun dunyo bo'ylab o'xshashligi bizga biologik jinsiy aloqa odamlarning ijtimoiy rollaridagi farqlarni tushuntirib bo'lmaydi, degan xulosaga kelishga imkon beradi.

Gender tushunchasining mazmunini to'ldirish uchun uning ilmiy nazariyada qanday aks etishi va ijtimoiy dasturlardagi o'rnini aniqlash zarur. Buni ta'riflash, albatta, "feminizm" (femina – lotincha ayol) tushunchasiga olib keladi. Feminizm so'zi 1980-yillarda G'arbda, Angliya va Amerikada paydo bo'lgan ayollar harakatiga ishora qiladi[2]. Bizning nazarimizda feminizm jinsga asoslangan zulm, jinsga qarshi kurash va hukmron tizimni yo'q qilishga asoslangan. Shuning uchun bu amaliyotlar ayollarning ijtimoiy masalalarini markazlashtirishga asoslanadi.

Feminizm haqiqiy va baholovchidan ko'ra qarama-qarshi tushunchadir. Birinchidan, shior sifatida ayollar o'rtasidagi tengsizlikka yo'l qo'ymaslik, ayollarning saylovda qatnashishi, bilim olishi, erkaklar bilan birga kasbiy faoliyat bilan shug'ullanishi uchun ijtimoiy huquq sohasidagi harakatdir. Ikkinchidan, tajribali xotin-qizlar harakatining g'oyalari va shiorlarini nazariy jihatdan tasdiqlash, tarix, sotsiologiya, siyosatshunoslik, tilshunoslik, falsafa yo'nalishlarida "ayollar tadqiqotlari"ning ulkan hajmini ta'minlash. Ushbu "feminizm"ning ikkita ma'nosi bir-biri bilan chambarchas bog'liq. Shunday ekan, harakatning maqsad va manfaatlarini chuqurroq anglash uchun har bir davrning tarixi va to'lqinlarini, talablarini bilish muhim ahamiyatga ega. Ammo shuni ta'kidlash kerakki, feminizmdagi "to'lqin" tushunchasi shartli. Shuni yodda tutish kerakki, feminizm to'lqini murakkab va ko'p qirrali hodisani tuzish va tasvirlashga urinishdir. Har bir to'lqin kuchli ichki rivojlanishga ega va ularning har biri muayyan jamiyat nuqtayi nazaridan ko'rib chiqilishi kerak.

Feminizm butun dunyodagi ayollarning ko'p asrlik tajribasini o'zida aks ettiradi: yuzlab yillar davomida erkaklar oila va jamiyatda hukmronlik qilmoqda, ayollar ularga bo'ysunadi va jinsga qarab to'g'ridan-to'g'ri kamsitish hali ham mavjud. Agar biz feminizm tushunchasini batafsil tahlil qiladigan

bo'lsak, albatta, birinchi feministlar haqida gapirishimiz kerak [3].

Birinchi feministlar. Birinchi feministlarning paydo bo'lishiga XVIII asrda Yevropada ayollarni kamsitish va o'sha davrdagi liberal mafkuraning shakllanishi ta'sir ko'rsatdi. Dastlabki feminizm sinfiy tabiatning irqiy iyerarxik nazariyasi rivojlanishiga olib keldi. Jamiyatdagi har bir inson tug'ilgandan boshlab mehnat qilish, haqiqat, baxt, erkinlik huquqiga ega. Biroq, "odam" so'zi faqat erkaklar uchun ishlatilgan. Chunki o'shanda ayolning aqli rasoligi jiddiy so'roq qilingan edi. Aynan shu stereotipga qarshi birinchi feministik harakat paydo bo'ldi.

Birinchi feministlarning qonunchilik islohotlari ayollarni tug'ilishdan boshlab tabiiy huquqlarga ega bo'lgan fuqarolar ro'yxatiga kiritishni talab qildi. Ular kamsitishning ildizi madaniyat ekanligini tushunmadilar va madaniyat turini o'zgartirishdan ko'ra, ularning ijtimoiy tengligini, erkaklar bilan tengligini ta'minlaydigan qonun va qoidalarni yaratishga intildilar. Ularning tushunchalari ayollar va erkaklar teng ekanligini isbotlash uchun yaratilgan. Birinchi feministlar ikki xil qarashga ega edilar: birinchisi erkaklar va ayollar teng va farq yo'qligiga ishongan, ikkinchisi esa ijtimoiy islohotlar va qonunchilikni o'zgartirishga ishongan. Feministlar buni ko'p asrlik erkaklar ekspluatatsiyasidan chiqish yo'li deb bilishgan. O'sha paytda "gender" tushunchasi hali qo'llanilmagan edi [4].

Gender muammosi va gender tengligini ta'minlash dunyoning ko'plab mamlakatlaridagi dolzarb muammolardan biridir. Bu, birinchi navbatda, iqtisodiy va ijtimoiy sohalarida gender tengsizlik omili tufayli kadrlar sifatining yomonlashuvi bilan bog'liq. Demak, muammoning jiddiyligi ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotga to'sqinlik qiladi, inson kapitalini rivojlantirishda mavjud tizim samaradorligini pasaytiradi va nihoyat jamiyatda ijtimoiy adolatsizlikning chuqurlashishiga olib keladi.

Insoniyat jamiyati ayollar va erkaklardan tashkil topgan. Jinslar o'rtasidagi biologik va fiziologik farqlar ma'lum va o'zgarmasdir. Biroq, bu erkak va ayolning jamiyatdagi o'rnini o'zgartirmaydi, degani emas. Xotin-qizlar harakati tarixi, bu borada erishilgan yutuqlar xotin-qizlarning jamiyatdagi o'rnini jadal o'zgarganidan dalolat beradi. So'nggi asrlarda erishilgan texnologik yutuqlar ayollarning

ham uy xo'jaligida, ham ishlab chiqarishdagi rolini o'zgartirdi. 20-asrning oxirida "Ijtimoiy jinsiy aloqa" sifatida tavsiflanishi mumkin bo'lgan "Gender" tushunchasi shakllandi. Gender tushunchasi ayollar harakatidan kelib chiqadi. Gender atamasining ko'plab ta'riflari ma'lum. Umuman olganda, gender tushunchasi ayollar va erkaklarning jamiyatdagi ijtimoiy rolini anglatadi. Ayollar va erkaklar o'rtasidagi ijtimoiy tenglik gender tengligi sifatida qaraladi [5].

Shuni ta'kidlash kerakki, jinslarning ijtimoiy tengligi nazariyasini qabul qilmaydiganlar va gender tushunchasini tanqid qiluvchilar mavjud. Ularning asosiy argumenti shundaki, ayollar va erkaklarning tabiati har xil va bu farqlar nafaqat fiziologik, balki psixologik hamdir. Bunday tanqidiy nazariya tarafdorlari, texnik va texnologik taraqqiyotga qaramay, ayollar yoki erkaklarning ishi ko'proq mos keladigan faoliyat sohalari borligini ta'kidlaydilar [6].

XULOSA. Gender nazariyasi tanqidchilarining fikriga ko'ra, jamiyatda erkaklar va ayollar o'rtasidagi faoliyatni psixologik omillarga qarab taqsimlash ikkala guruhni ham baxtli qilishi mumkin. Tanqidchilar gender muammosining yechimini rivojlanish uchun bir xil sharoitlarni yaratishda ko'rishadi. Ularning fikricha, jamiyat uchun bunday yondashuv muhimroq. Bu qarashlarga ko'ra, gender muammosining yechimi ayolni ayol sifatida, erkakni esa erkak kabi baxtli qilishdadir.

Bugungi kunda, O'zbekiston Respublikasida gender muammosini hal qilish maqsadida qator

chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Oila, xotin-qizlar va bolalar muammolari davlat qo'mitasining tashkil etilishi va samarali faoliyati natijasida mamlakatimizda ko'plab gender muammolari barham topmoqda.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Зикриева М.Ф. Историография проблемы женщин Таджикистана: диссертация ... доктора исторических наук. - Душанбе, 2002. - 350 с.
2. Тиайнен Т.В. Теория и практика феминистского движения в Швеции во второй половине XX века: диссертация ... кандидата исторических наук. - Петрозаводск, 2006. - 341 с.
3. Королева Т.В. Женское движение во Франции: 1789-1914: диссертация ... кандидата исторических наук. - Иваново, 2002. - 243 с.
4. Соломатина О.А. Женщины-легенды. Сильный слабый пол / О.Соломатина. - Москва: Коммерсантъ: Эксмо, 2012. - 132 с.
5. Текуева М.А. Гендер как социокультурный конструкт адыгского общества: диссертация ... доктора исторических наук. - Нальчик, 2006. - 371 с.
6. Колодина А.А. Феминизм и гендер: интерпретация современной социальной реальности / Анна Колодина. - Москва: ТРП, 2016. - 184 с.

